Qui enim Deus Pater ad ſe eſt Deus ſimul cum Filio, & Spiritu ſancto, non ſunt tres dii, &c. De numero prædicamentali univerſe loquendo an in ſolis rebus quantis reperiatur non laboro: certe, ut de Deo, ſeu perſonis, aut divinis relationibus dicitur, prædicamentalis non eſt, ſicut nec Deus eſt in prædicamento. Poſſet hic autem aliud quæri cum Theologis, & Magiſtris a, an Deus poſſit ſcire aliquid, quod neſcit. Scientia ſimplicis intelligentiæ non poteſt; ſcientia viſionis poteſt: quemadmodũ & operari poteſt, quod non eſt operatus, ſi tamen hoc in eſſe produceret, ab æterno eſſet ab eo præſcitum, atque ita conjunctim loquendo non poteſt ſcire, quod non ſcit: diviſim poteſt, quatenus per hoc deſignatur poteſtas libertatis, non mutabilitas ſcientiæ, vel voluntatis, quemadmodum etiam dicitur Deus poſſe non operari, quod operatur, & neſcire, quod ſcit. Sic ad verbum Thomas Aquinas b: quod expendere diligentius non vacat. Auguſtinus c diſputat contra illos, qui dicebant ea, quæ infinita ſunt, nec Dei poſſe ſcientia comprehendi; atque ignotum nihil eſſe poſſe illi, cujus ſapientiæ non eſt numerus: & quum quidquid ſcientia comprehenditur, ſcientis comprehenſione finiatur, omnem infinitatem quodam ineffabili modo Deo finitam eſſe, quia ſcientiæ ipſius incomprehenſibilis non eſt. Tandem Athanaſius d, agnoſcit in B iſtius ſententiæ verbis perſonas tres. Trinitatis, ut virtus deſignet Filium, quia Chriſtus eſt ἰσχύς, καὶ δύναμις θεοῦ, ſapientia Spiritum Sanctum, quum Salvator dicat; *Ecce do vobis Spiritum ſapientiæ & intellectus*: & dicantur *verbo* quidem *Domini cœli firmati, Spiritus autem oris ejus omnis virtus eorum* e. Videlicet per magnum Dominum vult intelligi Patrem: quod vero dixiſſe Salvatorem ſcribit, non reperio; etſi verba ſimilia ſint apud Eſaiam f: ſed non ut ab ulla Divina Perſona prolata, verum ab ipſomet Propheta. Remigius, Haimo, Bruno Patrem magnum Dominum, Filium virtutem denotari volunt, & conſequenter Spiritum Sanctum: quia eumdem Filium dicunt indicari per ſapientiam, cujus non ſit numerus, ideſt, diverſitas, multiplicitas, varietas in natura, quia non numeratur alia Patris, alia Filii eſſentia, ſed perfecte eſt eis eadem, & invariabilis natura.

b 1. d. 39
b 1. d. 38. q. 2 art. 1. & 2
c 12. de civ. cap. 18
d de commu. ni eſſentia Patris, &c.
e pſ. 32. 6
f cap. 11. 2

Magnus Dominus noſter.) Dicendo, *noſter*, inquit Caſſiodorus, culturas dementiſſimæ Paganitatis excludit. Pertinet id etiam ad amoris, fiduciæ, fidei, religionis declarationem, ſicut & in aliis pſalmis g, in quibus hoc pronomen exprimitur; quemadmodum & pro- C nomen *meus* h.

Et magna virtus ejus.) Hieronymus, *& multas fortitudines*, ורב כוח *verau choach*: Potentiam, robur, vim, fortitudinem ſignificat *virtus* hoc loco, ut & כח *coahh*, & ἰσχύς, quemadmodum plurimis aliis in locis pſalmorum aliarum. Multitudo virtutis in quodam alio pſalmo i, idem valet Hebraicè, רב כח *rou choach*: Græci πλῆθος ἰσχύος: & ibidem multa virtus, πολλὴ δύναμις, רב חיל *rou chail*, ſignificat *multum & copioſum exercitum*: item eodem loco *abundantia virtutis* K, πλῆθος δυνάμεως רב חיל *rou chail* præterea in alio pſalmo l; *multitudo virtutis*, רב עז *rou hhoz*, πλῆθος δυνάμεως; adhæc *virtus multa* m δύναμις πολλὴ צבארב *tſauarau*: denique *multiplicare virtutem* n dicitur per nomen δυνάμεις, & עז *hhoz*. Simon magus cognominabatur *virtus Dei magna* o, à ſuperſtitioſis, ut alias p docui, agens præterea de diis, quos vocabant *magnos* q.

g pſ. 8. 2. 10 pſ. 19. 9. pſ. 12 20. pſ. 19. 4 pſ. 45. 2. pſ. 46 1. pſ. 47. 2. 9 pſ. 49. 3. 15 pſ. 51. 9 pſ. 64. 6. pſ. 73 12. pſ. 83. 10
h pſ. 3. 4. 8. pſ. 5. 3. 6. pſ. 17 19. 29. 31. pſ. 18. 15. pſ. 21 2. 110. pſ. 24. 1 5. pſ. 29. 3. 9 13. pſ. 10. 15 pſ. 34. 23. pſ. 37. 16. pſ. 41 7. pſ. 58. 58 pſ. 67. 25. pſ. 96. 2
i pſ. 32. 16
k verſ. 27
l pſ. 65. 3
m pſ. 67. 12
n pſ. 137. 3
o Act. 8. 10
p Ibid.
q in c. 19: 27 in pſ. 47. 2. & alibi.

Et ſapientiæ ejus non eſt numerus.) Hieronymus, *prudentiæ*. Alii, *intelligentiæ*: quo pacto extat etiam in vetere D Pſalterio, & apud Auguſtinum; quæ item notio eſt Græci vocabuli συνέσεως, pro qua ponit Apollinarius τῶν ἐπ, *prudentiam*: & Hebræi תבונה *thevunah*. Numerum pro fine interpretatur Caſſiodorus & Rickelius; quia omnia numerus, *calculuſque* numerat, & definit, inquit Caſſiodorus. Pro diverſitate alios accepiſſe antea retuli, qui exponerent Filio, qui Sapientia Patris dicitur, non eſſe naturam diverſam à Patris natura.

Verſ. 6.) Suſcipiens manſuetos Dominus humilians autem peccatores uſque ad terram.

Senſus loci.

SApientiæ & potentiæ Dei ſubjicit laudem clementiæ atque juſtitiæ, ne qui dicerent, inquit Chryſoſtomus, quid ad nos, ſi perfecte novit aſtra omnia, nec noſtri curam gerit? quid ad nos, ſi *ſuper cardines cœli ambulat*, nec A *noſtra conſiderat* r? Nam ſublevat & erigit manſuetos ac humiles, expoſitos calumniæ, injuriæque improborum, hos autem ſuperbia inflatos, ſeſeque ſublimiter extollentes, ad terram uſque deprimit & projicit. Id Auguſtinus ſ exponit de manſuetis, quos docet Deus *vias ſuas* t, & *in manſuetudine ſuſcipi* vult *verbum ſuum* t, ſive ſcripturam, non faſtidiri à ſuperbis, qui cum illam non intelligunt, indignantur, atque reprehendere etiam non dubitant; nec à Deo deſerti, punitique aſſurgere valent ſupra terrena & carnalia, *Revelat Deus* myſteria *parvulis, abſcondit à ſapientibus & prudentibus* u, qui ſibi nimirum tales videntur, nec *ſapiunt ad ſobrietatem* x ſed *altum ſapiunt* y: & nihil tamen etiam de Deo, niſi terrene, carnaliter, humiliter ſentiunt, ac tandem in ignorantiæ, erroris, peccati profundum demerguntur. *Eſto manſuetus*, inquit Sapiens z, *ad audiendum verbum Dei*; talem auditorem, diſcipulumque *mitis & humiles corde* exigit a. Immo talem ipſe facit, & comparat ſibi quemlibet, niſi ſtet per ipſum. Non tamen tantum tales adjuvat, inquit alio loco Auguſtinus b, ſed adjuvat etiam feroces, ut miteſcant; manſuetos, ut proficiant; non manſuetos, ut manſuetudinem induant. De hoc dixi pſalmo 24. c Iterum Sapiens d hortatur, *Fili, in manſuetudine opera tua perfice, & ſuper omnem hominum gloriam diligeris*. Denique *ſuperbis reſiſtit Deus, manſuetis & humilibus dat gratiam* e, *arguit in æquitate pro manſuetis terræ* f. De quo duplici argumento ſæpe tractatum eſt: prætereaque quod attingit hic Theodoretus, quomodo qui injuſte manſuetos & juſtos invaſerunt, morte mulctati ſint, oblivionique traditi: illi illuſtres, ac ampliſſimi redditi, ut ſanctorum Apoſtolorum chorus & Martyrum cœtus.

r Job. 22. 14
ſ pſ. 24. 9
t Jacob. 1. 21
u Matt. 11. 25
x Rom. 12. 3
y cap. 11. 20
z Eccl. 5. 16
a Matt. 11. 29
b 1. Retract. cap. 13
c verſ. 9
d Eccl 13. 19
e Prov. 3. 34 Jacobi 4. 6 1. Petr. 5. 5
f Eſa 11. 4

Suſcipiens manſuetos Dominus.) Alibi Hieronymus g, *aſſumens*: exponitque de elevatione à terra. Favet antitheton ſequens, *humilians autem peccatores uſque ad terram*. Quæ antitheſis exprimitur à Chriſto h, *Et tu Capharnaum uſque ad cœlum exaltata, uſque ad infernum demergeris*: vel i, *& tu Capharnaum numquid uſque ad cœlum exaltaberis? uſque ad infernum deſcendes*: nempe tantopere honorata hoſpitio, prædicatione, miraculis Chriſti, adeo tamen ingrata. Similis in Eſaia k de Lucifero, *Dicebas in corde tuo, in cœlum conſcendam, &c. verumtamen ad infernum detraheris, in profundum laci*. Participium מעודד *mehhoded* explicant alii, *ſublevans, allevans, elevans, exaltans, attollens, evehens, erigens, ſuſtentans, confirmans, fulciens, adjuvans*. Sic priore pſalmo l, *pupillum & viduam ſuſcipiet*, dicebatur Hebraicè, יעודד *jehhoded*, ἀναλήψεται: cujus Græci verbi activum participium hic extat ἀναλαμβάνων: & in 19. m, *erecti ſumus*, נתעודד *nithhodad*, ἀνωρθώθημεν. Vim Chryſoſtomus facit in verbo Græco ἀναλαμβάνειν, ut non hic dicatur, quod opem Deus ferat manſuetis, ſed tamquam de amante Patre, quod ſuſcipiat, ideſt, recreet, ferat, bajulet; &, ut ait Baſilius idem obſervans, tenere amet, colligat, poſſideat; &, ut Euthymius, foveat, recreet, patris aut curatoris inſtar. Id Græcè apud Nicephorum lego, quod ſit Deus erga tales, ἀνακτώμενος, φέρων, διβαστάζων πατρικῶς, καὶ κηδεμονικῶς, *poſſidens*, aut *recuperans & reficiens, ferens, bajulans paterne, & cum cura*. Ex Symmacho Theodoretus recitat, ἀνατάτων. Apollinarius, ἀειρέμεναι uſurpat, quod eſt *attollere*, & *erigere*: ut & ἀναλαμβάνειν, quaſi *ſurſum capere*, quod innuitur per *ſuſcipere*. Pro *manſuetis* reddunt alii *afflictos, miſeros, inopes*: quos poſſunt ענוים *hhanavim* ſignificare. Sed oppoſitis in ſequenti membro *peccatoribus* aptius reſpondent *manſueti*, quos & Hieronymus poſuit. Nomine *manſuetorum*, ſive *humilium*, abſolutè ſumto quoslibet juſtos deſignari in Scripturis, alias n docui: & viceverſa; per *peccatores*, illos, qui ſuperbi ſunt. Auguſtinus notat, quum multa ſint genera peccatorum, contrarios hic intelligi manſuetis, & ex prædicta manſuetudine ſpeciem iſtam certam indicari. Sed antonomaſtice ut Bruno loquitur, immanſueti, ſuperbique recte appellantur peccatores. Nam adverſatur omne peccatum Deo, præponitque illi creaturam, & ipſemet peccator ſeipſum ei: quæ eſt generalis quædam ratio ſuperbiæ. Sed & ubi ſuperbia, ibi fere vitia cetera, quorum origo & ſeminarium: Humilitati etiam ceteræ virtutes facile conjunguntur. Humilitatem intellectam à Chriſto in ea beatitudine, qua mitibus terram pollicitus eſt o, ſatis idonea ratione Ribera p noſter ſentit, ut prima ſit eorum, qui pauperes eſſe ſponte q pro Chriſto volunt, quoniam non raro quos Interpres *manſuetos* reddit, vocantur ταπεινοί, & ענוים *hannavim*. Sed hoc loco ſunt πραεῖς, non ταπεινοί.

g Ezech. 21
h Luc. 10. 15
i Matt. 11. 23
k c. 14. 13. 15
l verſ. 9
m verſ. 9
Nomine manſuetorum juſti quilibet in Scriptura deſignari ſolent.
n in pſ. 24. 9
o Matt. 5. 4
p in Soph. 2. 2 num. 5
q Matt. 5. 3

Humi-

Humilians autem peccatores uſque ad terram. In Roma- A no & Ambroſiano Pſalterio, apud Caſſiodorum, *humilias*. *Impios* transfert Hieronymus, ſicque in Speculo legit Auguſtinus, qui Hebraicè, רשעים *reſciahhim*: de quo nomine dictum alias. Recte opponuntur manſuetis, ob rationem prius allatam, & quia vocis Hebrææ vis eſt pro inquieto, qui ſe, & alios inquietat. Humilians Hebræo participio dicitur משפיל *maſpil*, *cadere faciens, dejiciens, proſternens*. Quod Enarratores Græci declarant, καθαιρῶν σφόδρα, *deſtruens valde, ad ſolum vehementer allidens, morte mulctans, oblivioni tradens*. Apollinarius autem,

Δυσσεβίας γαίης πυμάτοισι δαμάζων,
Impios terræ extremis domans.

Præter Auguſtinum antea recitatum, & ſectatores, qui humiliationem uſque ad terram de ſuperbis explicant Scripturas contemnentibus, nilque propterea divino judicio, præter terrenum ſenſum in iis reperientibus, Gregorius a peccatores ad terram uſque humiliari ſcribit; B quoniam amiſſis cœleſtibus, terrenum eſt omne, quod ſitiunt: & dum plus videre conantur, minus eſt, quod appetunt, de quibus recte, inquit, per Jeremiam b dictum eſt, *Recedentes à te in terra ſcribentur*: at contra de electis dicitur c, *Gaudete, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis*. Tractans præterea d verba Job e, *ſimul & facies eorum demergere in foveam*, impiorum facies in ima demergi dicit, quia ima petunt, dum ſuperbiendo altiora appetunt: & quo magis extollendo ſe erigunt, eo magis ruendo inferius tendunt. Deinde præſentem citans locum, humiliari ſuperbientes uſque ad terram interpretatur: quia ea, quæ infra ſunt, ambientes, dum extollendo ſe erigunt, amiſſo cœlo, nihil aliud, quam terram petunt; & hoc ipſum jam illis in imis cecidiſſe, eſt, relictis ſuperioribus, ima quæſiſſe, & ſequentes infima, ad inferni barathrum tendunt. Hugo etiam hoc loco *terram* pro *inferno* ſumi notat; quoniam infernus in terra eſſe dicitur. *Introibunt* videlicet ſuperbi *in inferiora terræ, tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt* f, & *pars eorum cum hypocritis* g, utpote quum fictam gerant perſo- C nam. Habitus pro Hieronymo mutatos in ſtellas ait, & in cœlum aſſumtos prævaricatores angelos in terram corruiſſe. Adde & ſub ſerpentis forma, vel typo damnatos, ut *terram comedant* h, qui cœleſtes eſcas repudiaverunt. Contrario ſenſu Arnobius humiliationem uſque ad terram vertit in meliorem partem, ut peccatores, ac ſuperbi in terram projecti per pœnitentiam, à terra exaltentur ad cœlos. Obſervari poteſt, Deum, quo quiſque magis extollitur, ſuperbit, præſumit, ſe jactat, eo per humiliores, viliores, abjectiores ipſum res humiliare. Exemplo fuere dæmones, primi parentes, ædificatores Babel Pharao i, Golias k, Nabuchodonoſor m, cum ſtatua ipſius n, Aman o; Antiochus p, Herodes q, tot alii: Petrum etiam permiſit vilium territum perſonarum verbis negare Chriſtum r, quem tanta confidentia minime negaturum ſe aſſeveraverat ſ. Perpendi ac exaggerari ſuis hæc momentis & circumſtantiis exempla; hiſque ſimilia, debent: & quemadmodum ſolemne ſit Deo per infirma, contemptibilia, ſtulta hujus mundi, confundere atque humiliare fortia, pretioſa, ſapientia, ſive quæ in hoc numero & opinione habentur. *Omnes derelin-* D *quentes Deum confunduntur, ab eo recedentes in terra ſcribuntur* t, quod & Chriſtus *digito in terra ſcribens* indicavit u, quum electorum nomina ſcripta dixerit in cœlis x, utpote *quorum converſatio ſit in illis* y atque *ſint cives ſanctorum, & domeſtici Dei* z. Terræ filios, terrigenaſve, & γηγενεῖς vulgo nominant, ignotis & obſcuris natos parentibus, quaſique communi matri terræ adſcriptos, ut Lactantius a, ex Minutii b ſcribit ſententia, & qui nihil egregium egiſſent, ſed eorum genus vetuſtas aboleviſſet. E contrario, nuncupabant *cœli filios*, quaſi è cœlo lapſos, quorumque virtus admirationi eſſet. Tametſi alia notione *terræ filios* vocatos ſcio immani præditos mole ac robore, aliter gigantes, quaſi γηγενέας, & qui & πηλογόνοι. *Vocare nomina noſtra in terris noſtris* non debemus c, ſed *in terra viventium* d; curareque, ut Deo *placeamus in regione vivorum* e.

a 25. moral. c. 8. vel 10.
b cap. 17. 13
c Luc. 10. 20
d 32. moral. 7
e cap 40. 8
f pſ. 62. 11
g Mat. 24. 51
h Gen. 3. 14
i cap. 1. 103. & ſeqq.
k Exo 14. 28 cap. 15. 4
l 1. Reg. 17. 4 & ſeqq.
m Dan. 4. 1. & ſeqq.
n ibid. 3. 1. & ſeqq.
o Eſth. 7. tot.
q 2. Machab. 9. toto.
r Matt. 26. 69. & ſeqq.
ſ ib. verſ. 35
t Jer. 17. 12
u Jo. 8. 6 8
x Luc. 10 20
y Phil. 3. 20
z Epheſ. 2. 19
a lib. 1. c. 11
b in Octavio.
c pſ. 48. 12
d pſ. 26. 13. pſ. 51. 7.
e pſ. 114. ult.

Verſ. 7.) Præcinite Domino in confeſſione, pſallite Deo noſtro in cithara.

Senſus loci.

INterfecit adhortationem ad canendum & pſallendum Deo, quam initio pſalmi poſuerat, priuſquam proſequatur ejuſdem laudes Dei. Hortatur ergo præmitti confeſſionem laudis, quæ canendo hymnum fiat, & illi adjungi citharæ pulſum. Quod myſtice ſolet referri ad geminas Dei, concordeſque laudes, quantum ad verba & opera, quantum ad linguam & manus, quantum ad doctrinam & exempla, ne ſimus de numero eorum, qui *dicunt & non faciunt* f. Auguſtinus, & alii explicant velut admonitionem ad eos, qui velint, ſed non valeant ſapientiæ divinæ myſteria, operaque capere; opus enim eſſe, ut manſuete, abjectaque ſuperbia, humiliter confiteantur, & ſemetipſos accuſent; præterea ut operentur opera miſericordiæ.

f Matt. 23. 3

Præcinite Domino in confeſſione.] Hieronymus, *cantate* vel *canite*. Hæbræum eſt ענו *hhenu*, quod Campenſis vertit, *alternis canite*. Nam ענה *hhanah* ſignificat inter alia, *reſpondere, alternatim canere, cantu alteri reſpondere*. Sic Propheta exigeret ſibi reſponderi in Deo laudando, quum id ipſe hactenus fecerit, & initio pſalmi ad hoc alios provocaverit; fere ſemper Interpres *audire*, vel *exaudire* vertit. In Oſeæ Prophetæ cap. 2. g exponitur per *canendi* verbum; licet LXX. poſuerint ταπεινωθῆναι *humiliari*, quod etiam Hebræo illo verbo ſignificatur: & aliam ejuſdem notionẽ Theodotio, ἀποκρίνεσθαι *reſpondere*. Aquila aliam ἐπακούειν *obedire*, Symmachus κακῶσθαι *affligi*. In Exodo h, *Non eſt clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio compellentem ad fugam, ſed vocem cantantium ego audio*. Hebraicè, *non eſt vox clamandi fortiter, neque vox clamandi debiliter: vocem cantandi* (nempe alternis) *ego audio*. Ubi reperitur ter hoc verbum, bis in Kal ענות *hhanoth*, ultimo in *piel* ענות *hhannoth*. Græcè οὐκ ἔστι φωνὴ ἐξαρχόντων κατ' ἰσχύν, οὐδὲ φωνὴ ἐξαρχόντων τροπῆς, ἀλλὰ φωνὴν ἐξαρχόντων οἴνου ἐγὼ ἀκούω. *Non eſt vox præcinentium pugnam, vel ſecundum fortitudinem: neque vox præcinentium fugam: ſed vocem præcinentium vinum ego audio*. Chaldaicè C poſtremo loco vocem *ludentium* דמחייכין *dimchaijechin*: in Samaritico Græco codice ἁμαρτιῶν *peccatorum*. Illud ipſum verbum Græcum extat in hoc noſtro pſalmo ἐξάρξατε. Latinè autem, apud Auguſtinum, Proſperum, Arnobium, Caſſiodorum, & in vetere Pſalterio, Ambroſiano, Romano, licet Faber in hoc lectionem noſtram ponat, *incipite*: apud Hilarium: *inchoate*: apud alium Græcum translatorem, ut Chryſoſtomus refert; καταλέξατε *recenſete*, ſeu *enumerate*. *Reſpondere* ſcripturæ ſæpe uſurpant pro eo, quod eſt ſimpliciter dicere ac loqui. Quo reſpexerunt, qui *canite* & *cantate* verterunt, & non *præcinite* cum compoſitione. Eodem verbo ἐξάρχειν pro eo, quod eſt *cantu præire*, aliis præterea locis i, utuntur LXX & alicubi k eſt Hebræum ענה *hhanah*, Latinumque *præcinendi*: quodam loco l LXX. addiderunt de ſuo ἐξάρχετε αὐτῷ *præcinite ei*: & uſurpant αὐτοὶ ἄρχοντες pro eo, quod noſter Interpres, *concinebant*, & habetur Hebraicè ענולה *hhenuiah*; In alio m, eſt, *præcinere*, ἐξάρχεσθαι, ענה *hhanah*: tandem unus n habet Latinè, *incipite Domino in tympanis, &c.* Græcè ἐξάρχετε τῷ Θεῷ τυμπάνοις. Nam Hebraicè non extat liber Judith. D Ibidem vero proxime ante ſcribitur, quod *cantavit canticum Domino* ἐξῆρχεν τὴν ἐξομολόγησιν. Genebrardus primum arbitratur ἐξάρξατε pro ſimplici ἄρξατε poſitum, ac proinde videlicet, *præcinite*, pro *canite*: quia etiam Theodoretus & Apollinarius exponunt per ἄρχεσθαι ſimpliciter *incipere*. Deinde ſuſcipiatur, LXX. vertiſſe ἐξᾴσατε *excantate*: *excantari* vero Dominum, quando ſanctis carminibus & præcantionibus ab ira in peccatorem concepta avellitur. Circa primum, etſi compoſitum pro ſimplici aliquando accipiatur, ut & *reſpondere*, quemadmodum dixi, pro ſimpliciter dicere ac loqui, etiamſi prior alius non ſit, cui reſpondeatur; tamen ipſummet *incipere*, ſeu *inchoare*, ut ab aliis transferri monui, denotat proprie præcinere, & quod hic invitentur præcantores, ut ordiantur hymnum, quem alii perſequantur: ut idemmet Genebrardus concedit. Denique alia teſtimonia, quæ citavi, favent notioni verbi propriæ, juxta ſuam compoſitionem: Illud aliud quod tamen placuit etiam poſtea aliis o, Agellius merito refellit, non ſolum quia repugnat communi ſententiæ, ſed etiam quia licet pie, commodeque poſſet accipi, per ſe haud ſatis bene ſonat,

g verſ. 15
h cap. 32. 18.
i Exod 25. 21 Num. 21. 17 1. Reg. 18. 7 Judith 16. 2
k Exo. 15. 21
l Num. 21. 17
m 3. Reg. 18. 7
n Judit. 16. 2
o Pineda in Job. 5. verſ. 8 num. 1

A ſonat, ut excantari Deus dicatur, quaſi pharmaceutricis carminibus. Potius aliam notionem ſequerer ejuſdem verbi ἐξᾴδειν, ſi recipiendum id cenſerem, ut ſignificat *percantare, decantare, canere*, ac etiam *occinere*. Quo ultimo modo eſſet ſenſus, non de præcinendo, quum initio pſalmi facta ſit jam ad canendum provocatio, ſed de reſpondendo. Sed nihil immutandum verbum ἐξάρχειν, quod habetur hoc loco, apud profanos etiam ſcriptores habet eum uſum, quem dixi. Nam uſurpant μολπῆς ἐξάρχοντας de incipientibus, præeuntibus, auſpicantibus, præcinentibus cantum: eodemque pacto additis ſimilibus nominibus μέλος, παιᾶνα, γόον, &c. quæ in accuſativo item caſu poni poſſunt & ſignificant *melos, pœana, luctam*. Caſſiodorus legens; *incipite*; ait, Prophetam hortari hærentes impellere dubios, increpare negligentes, dici namque *incipite*; illis, qui adhuc tacere noſcuntur. Deinde ſequentia ſeorſim ab eo verbo legens: *Domino in confeſſione*: ſupplet aliud verbum; *cantate*. Quod quum adeo facile cadat, perſuadetur melius, vertiſſe Interpretem; *præcinite Domino, &c.* & ſi quis ita conſtruat: *incipite*, vel *inchoate Domino in confeſſione*, obſcuram ac inſolitam orationem edet. Porro B *confeſſionem* pro laude, gratiarumve actione hic ſumi non dubito: tametſi pro confeſſione peccatorum cum Auguſtino, & aliis, accipi poſſit juxta myſticum aut accommodatitium ſenſum. Incipiendum in cultu Dei à laude ipſius, & à peccatorum noſtrorum confeſſione, ut ſæpe diximus. In ſignificatione præterea Hebræi verbi ענו *bhenu*, ut ſit, *reſpondete*, & *accinite*, attendi poteſt cum Pineda *a* noſtro, quod cùm Deum laudamus, reſpondet nobis ac veluti accinit, reddendo beneficia & premia obſequii noſtri: quando autem confert is munera ſua, quaſi muſico ſono iterum nos excitat, provocatque ut ei reſpondeamus, & accinamus, pio religioſoque obſequio laudando ipſum.

a in Job. v. 7. num. 2

Pſallite Deo noſtro in cithara.) Hieronymus, *canite*: & Auguſtinus in ſæculo; *cantate Deo noſtro*, omittens, *in cithara*. Sed זמרו *nammeru*: *pſallite* ſæpius valet, unde pſalmi nomen מזמור *mizmor*. De cithara, quæ Græcè etiam vocatur κιθάρα & Hebraicè כנור *chinnor*, alias dixi. Vertit alius, teſte Chryſoſtomo διὰ λύρας, *per lyram*. Attigi prius tropologiam, ut laudetur Deus concordante opere cum lingua. Putatus Hieronymus, Caſſiodorus & C Hugo in hoc inſtrumento moralium virtutum conſiderant conſonantiam, ne qua veluti deſit chorda. Hugo chordarum decem decalogum huic inſtrumento attribui. Bruno mortificationem carnis in cithara ſpectat, ſcilicet, quia ex mortuo animali chordæ conficiuntur. Arnobius obſervat, quod cithara habet lignum crucis, habet chordas ex interioribus ovium, habet ex Evangeliis plectrum. Poſſunt hæc penſiculatius tractari: alludi etiam ad cor, & chordam, ut laus chordæ, & quævis exterior procedat ex corde, ut ſit dulcis, grataque concordia. Poſtremo pronomen, *noſtro*, ut notavi verſu primo, habet emphaſin pii & grati enimi.

Verſ. 8.) Qui operit cœlum nubibus: & parat terræ pluviam.

Qui producit in montibus fœnum: & herbam ſervituti hominum.

Senſus loci.

Redit ad materiam laudis divinæ, quam præcedente verſu intermiſerat, ut tanto magis incitentur, qui prius initio pſalmi fuerant invitati. Commendat univerſalem Dei providentiam circa nubium coactionem, non ut ſubducat cœli lumen, ſed ut imbres opportunos tribuat, ſine quibus terra ferre fruges ac fructus nequiret; non fœnum in montibus, qui ſunt aridiores, & ab aquis fluvialibus remotiores; non herbam, quæ ſatione & cultura provenit ad hominum uſum: quamvis & fœnum jumentorum cedat cum jumentis ipſis in eorumdem hominum utilitatem. Hæc omnia Deus ipſe facere dicitur, quia vim communicavit cauſis ſecundis, quum iiſdem concurſu ſuo generali concurrit. Poſſet etiam videri mentio eſſe de cura, quam gerit Deus vilium animalium, ut jumentorum & corvorum, ut confirmet quod antea dictum *b* eſt, ſuſcipi manſuetos à Domino: quemadmodum infra *c* dicitur ab ipſo contemni equus ac eques, & qui tibiis valet ob agilitatem, roburque ad comprobandum id, quod prius *d* quoque præceſſerat, humiliari peccatores ſuperbos uſque ad terram. Occurrerunt aliis in pſalmis ſententiæ ſimiles:

b verſ. 7
c verſ. 10
d verſ. 7

A *Educens e nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam facit: & producens f fœnum jumentis, & herbam ſervituti hominum. Ut educas panem de terra, &c.* Petantur inde, quæ huc faciunt. Hoc autem loco Auguſt. cum ſuis operiri nubibus cœlum docet myſticè, quando ſcripturas Deus figuris ſacramentis obſcurat, ut iis per Doctores declaratis & diſcuſſis, uberior & gratior intelligentiæ pluvia deſcendat, quo major præceſſit in ea re labor, majus deſiderium; & fœno robuſtiorum, ſeu perfectiorum prædicationum, qualia Chriſti conſilia, ac herba monitorum molliorum paſcuntur, qui ſunt rudiores & ſimpliciores. Verum de his adhuc nonnulla in particulari explanatione.

e pſ. 134. 7
f pſ. 103. 14
Senſus myſticus.

Qui operit cœlum nubibus.] Nihil refert, quod cœlos pluraliter dicat Hieron: aliique, propter dualis numeri nomen שמים *ſciamaim*, ut ſæpe monuimus, neque quod vetus Pſalterium, & Auguſtin., aliique *cooperit*; Tandem cœlum vel aer, eſt, ut ſæpe alias, qui denſatur in nubes ex parte, ex eaque ſuperiorem ſui tegit partem, vel verum cœlum, cujuslibet aſpectus nubium objectum nobis eripitur. Hieronymus enarrans Eſaiam *g*, ait, quod hic *h* refert B Deum dicentem, *induam cœlos tenebris, & ſaccum ponam operimentum eorum*: recte per præſentem locum exponi, nempe, quod obtexantur nubibus, intercludatur eorum lumen, aer, qui ſubter eſt, nubium tenebris obſcuretur. Meminit quoque ſententiæ Philoſophorum, non amplius decem ſtadiis à terra nubes in ſublime ſuſtolli, & Solis ſplendorem abſcondere. Seneca *i* vero ſcribit, nullam pluviam eſſe tam magnam, quæ terram ultra decem pedes in altitudinem madefaciat. Similem retuli ſententiam in pſ. 134. *k* cui affinis in Jeremia *l*: *Ad vocem ſuam dat multitudinem aquarum in cœlo, & elevat nubes ab extremitatibus terræ; fulgura in pluviam facit.* Idem ſibi vult, *obduci cœlum nubibus* m, *tenebroſa aqua in nubibus aeris* pſal. 17. *n* ubi attulimus eamdem allegoriam de obſcuritate ſcripturarum. De nubium quoque myſticis ſignificatis non uno loco incidit mentio. Hilarius molta hic perſtringit, interpretans de doctrina Sanctorum, & prophetica: cœlumque nubibus ſubtegi, quum illa rebus eſt ſubjecta divinis: vetari infidelibus pluere *o*: *præ fulgore Domini in conſpectu ejus tranſire* p, quoniam illo per ſe fulgente ac præſente ceſC ſant, ut orto Sole, ſtellarum lumen hebetatur; per has ad Dominum conſcendi *q*, dum divina prædicatio iter nobis regni cœleſtis oſtendit: uſque ad illas veritatem eſſe *r*, quia in ſe veram Dei cognitionem hæc doctrina continet. Similia ſunt in putato Hieronymo. Addit, *cœlum tegi nubibus*, quia myſteria cœli nomine appellantur: & quicumque dignus fuerit, illum nubes protegunt, ideſt, Prophetarum & Apoſtolorum doctrina. Sed quod attinet ad phyſiologiam iſtam nubium, quatenus operiri cœlum iis dicitur, Job *ſ* de hac earum proprietate, & aliis, quæ pertinent ad pluviam ſequenti membro memoratam, plane philoſophice diſſerit ſcribens, quod *aufert Deus ſtellas pluviæ*, ideſt, *habet ſingulas numerabiles*, ut LXX. vertunt, *ac in numerato, & effundit imbres ad inſtar gurgitum* (quaſi percolando) *qui nubibus fluunt, quæ prætexunt cuncta deſuper; ſi voluerit extendere nubes: quaſi tentorium ſuum.* Miratur Plinius *t*; quod denſitas nubium Solem obumbret perſpicuum, alias etiam urinantibus in quamlibet D profundam aquarum altitudinem. *Tenebroſa aqua in nubibus aeris* u, id efficit, & quod ait ille *x*,

g in cap. 50
h cap. 50. 3
i 3. nat. qu. cap. 7
k verſ. 7
l cap. 10. 13
14. c. 51 16
m Gen. 9. 14
n verſ. 12
Nubium ſignificata myſtica.
o Eſa. 5. 6
p pſ. 17. 13
q pſ. 103. 3
r pſ. 56. 11
ſ cap. 36. 27
28. 29
t lib. 2. c. 42
u pſ. 17. 12
x Seneca in Agamemn. actu. 3

Exigua nubes ſordido creſcens globo
Nitidum cadentis inquinat Phœbi jubar.

Hoc alias *y*, idem comprobavi teſtimonio poetarum aliorum. Non tamen operiunt cœlum totum nubes, inquit Rickelius, quum ſint incomparabiliter eo minores. *Magnificentia Dei diſcurrunt nubes* z, hoc eſt, in nubibus diſcurrit magnificantia ejus, *in magnitudine ſua poſuit nubes* a: Græcè *confortavit* ἴσχυσεν.

y in pſ. 17. 12
z Deu. 33. 26
a Eccl. 43. 16

Et parat terræ pluviam.) Hieronymus, *præbet*, & alibi *b*, *dat*, ſed מכין *mechin* melius redditum eſt verbo *parandi*: & per ἑτοιμάζειν, cujus participium dativi caſus, eſt ἑτοιμάζοντι, ut & alia deinceps cum relatione ad ἐξάρξατε τῷ κυρίῳ *præcinite Domino*. Addit Interpres, *&*, omiſit autem, *qui*, quo ſecundo modo extat in vetere Pſalterio, apudque Auguſtinum. Nomen *terræ* dativi quoque caſus eſt τῇ γῇ in gratiam terræ, quæ *ſine aqua* ſterileſcit *c*: quum autem *rigantur montes de ſuperioribus*, *de fructu operum* agriculturæ *ſatiatur terra* &, *d pluviis germinat herba de terra e*, & *imber ſuper herbam ſtillaque ſuper gramina* utiles ſunt *f*. *Pluviæ Patrem* Job *g* Deum nomi-

b Eſa. 50
c pſ. 142. 6
d pſ. 103. 13
e 2. Reg. 23. 4
f Deut. 33. 2
g cap. 38. 28

nominat, quaſi peculiarem ipſius auctorem. Docet etiam A *ligari* a, *ab eo aquas in nubibus* (colligari Sapiens *b*, ait *quaſi in veſtimento*) *ut non erumpant pariter deorſum*: item *c*, *ſi contineret aquas, omnia ſiccanda, ſi emitteret, ſubvertendam terram*. Clavem pluviæ in unius Dei manu cum clave cibationis, ſepulchrorum, ſterilitatis, Paraphraſtes Jeroſolymitanus *d* conſtituit, & primam ſignificari verbis illis ex Deuteronomio *e*, *aperiet Dominus tibi theſaurum ſuum bonum*: alias aliis in locis *f*. Rurſus Job *g*, inter *magna opera Dei, & inſcrutabilia & mirabilia abſque numero*, ponit primo loco, quod *det pluviam ſuper faciem terræ, & irriget aquis univerſa. Numquid ſunt in diis Gentium*, inquit Jeremias *h*, *qui pluant, aut cœli poſſunt dare imbres, nonne tu es Dominus Deus noſter, quem expectavimus, tu enim feciſti omnia hæc*. Amos *i* præterea ſcribit, quod *es, qui vocat aquas maris, & effundit eas ſuper faciem terræ, Dominus nomen eſt*. Adhuc Job K numquam ſatis rem tantam ſibi viſus exageraſſe; *Quis* ait, *dedit vehementiſſimo imbri curſum, ut plueret ſuper terram abſque homine in deſerto, ubi nullius mortalium commoratur, ut impleret inviam & deſolatam, & produceret herbas virentes*. Prætere a quærit *l*, *numquid elevabis in nebula vocem tuam (imperium) & impetus aquarum operiet te*. Solet demum pluvia cenſeri inter eximia Dei beneficia, quæ confert etiam B in injuſtos & ingratos *m*; quamvis peculiariter eam promiſerit *daturus ſe temporibus ſuis his, qui ambularent in præceptis illius* n. Quod expendit quoque Seneca *o*, inde argumentans, ac exemplo tali, ſatius eſſe prodeſſe etiam malis, propter bonos, quam bonis deeſſe propter malos. Qui valeat myſticè pluvia, ſatis alibi dictum, & hoc loco paſſim, pro divina doctrina ſumitur. Perpendit autem Caſſiodorus, non vacare, quod parari pluvia dicatur à Deo, quia niſi ille eam præparaverit, nullus ad ipſam poteſt ſuis meritis pervenire. Poteſt quidem quis traditam doctrinæ pluviam ad alios derivari, ac eos rigare: at *neque qui rigat eſt aliquid, neque qui plantat, ſed qui incrementum dat Deus* p. *Pluviam voluntariam ſegregat Deus hæreditati ſuæ* q; verum ut apte quis eam communicet aliis, & concionem paret, utiliterque pronuntiet, Dei donum eſt, atque *illius, qui cor præparaverit, dirigere* ſeu *gubernare linguam* r.

a cap. 26. 8
b Prov. 30. 4
c cap. 12. 15
d Gen. 30
e cap. 28. 12
f pſ. 145. 16
Ezech. 17. 13
Gen. 20. 22
g cap. 59. 10
h cap. 14. 22
i cap. 4. 13
k cap. 38. 25
l verſ. 34
Pluvia inter eximia Dei beneficia cenſetur.
m Jer. 5. 24
Matt. 5. 45
Actu 14. 17
n Levit. 26. 3
Deut. 11. 14
o 4. de benef. cap. 28
p 1. Cor. 3. 7
q pſ. 67. 10
Prov. 26. 1
r verſ. 14

Qui producit in montibus fœnum.) Hieron., *& oriri facit in montibus germen*? Auguſt. & vetus Pſalterium, *qui exoriri facit in montibus fœnum*; Alii, *qui germinare facit montibus*, ideſt, *in montibus, fœnum*: aut *montes fœno*, ſeu *herba*: aut *qui montes germine veſtis*: &c. C הצמיח הרים חציר *maiſmiach harim chatſir*. Eadem phraſis pſalmo 103. *ſ*: *producens fœnum jumentis*, & Græcè ἐξανατέλλων χόρτον, hic ἐξανατέλλοντι. Ibi Hieron. vertit *herbam*, & pro עשב *bheſeu*, *fœnum*, quum ſit Græcè χλόη, de quibus nominibus conſule dicta alias, & quo pacto ſynonyma ſint aliquando *produci fœnum in montibus*, intelligit David per *paratam pluviam*, de qua prius, quoniam nulli ſunt ibi fluvii, quibus irrigentur, & *irrigari de ſuperioribus* dicuntur *t*. Pollicetur Deus *pluviam temporaneam & ſerotinam, ut colligatur frumentum, & vinum, & oleum, fœnumque ex agris ad paſcenda jumenta, & ut homines comedant ac ſaturentur* u. Montes myſticè interpretantur eſſe ſanctos viros, & fœnum, ut ex Caſſiodoro retuli, prædicationes robuſtas, ſolidiores, perfectiores, nempe conſiliorum, quod fœnum ſit durius, herba mollior. Id Arnobius fuſe, ac pluribus allatis exemplis vitæ perfectionis, declarat, comparans cum aliis facilioribus. Hilarius exponit à Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis, Martyribus, fœnum pecoriD bus, ideſt, hebetioribus, ac irreligioſa ignoratione laborantibus, nempe fœnum doctrinæ ſalutaris præberi. Auguſt. vult deſignari *montium* nomine excelſos ſæculi, & aliqua magna dignitate præditos. Exemplum profert in Zacchæo, qui quod mirabile fuit, ſicut ſterilis mons fœnum eleemoſynæ attulit *x*, quoniam quanto elati ſunt homines, tanto avari ſunt, & quanto in hoc ſæculo majores, tanto plus amant divitias, quemadmodum qui ad ſua pauperibus danda invitatus à Chriſto, *triſtis abſceſſit* y, nolens accipere pluviam, & dare fœnum. Bruno fœnum pro literali ſcripturæ ſumit ſenſu, quo ſolo idiotæ, & rudes fideles utuntur, qui quaſi irrationales videntur & qui paullo poſt vocantur *jumenta* ad comparationem myſticè intelligentium, & herba veſcentium. Gregor. *z*, tractans verba Job *a*, *& produceret herbas virentes*, item, huic *b* montes herbas ferunt, docet, quod in montibus fœnum, & ſervituti hominum herba producitur, cum ſublimes hujus ſæculi ad fidei cognitionem vocati, ſanctis Prædicatori-

ſ pſ. 103. 13
u Deut. 11. 14. 15
Expoſitio myſtica.
x Luc 19. 8
y Mat. 19. 22
z 29. moral. c. 14. vel 18
a cap. 38. 27
b cap. 40. 15

A bus in hujus vitæ itinere tranſitoria alimenta largiuntur. Hoc eſt, quod hic ſcribit Auguſtinus iſta omnia; quæ Eccleſiæ ad neceſſitates ſervientium Deo dantur à divitibus, nihil eſſe, niſi fœnum *c*, quia carnalia ſunt, & ad tempus apparentia; licet non inde aliquid carnale conquiratur; & non ſit magnum, ſi qui aliis *ſpiritalia ſeminant carnalia*, illorum *metant* d. Digreditur idem Pater longa oratione, ut demonſtret ſervientibus ac miniſtris Eccleſiæ deberi ex juſtitia ſubſidia eleemoſynarum, & quod oporteat quemque ad hoc præſtandum præcidere de ſuis facultatibus aliquid, & deputare aliqui fixum, vel ex annuis fructibus, vel ex quotidianis quæſtibus, & eximere aliquam partem redituum, quum Phariſæus decimas daret *e*, non decere ut cujus *abundare debet juſtitia pluſ quam Phariſæorum & Scribarum* f, nec milleſimam det; non poſſe ſuperare eum, cui non æquatur.

c Eſa. 40. 6. 7
d 1. Cor. 9. 11
Servientibus & Miniſtris Eccleſiæ eleemoſynarũ ſubſidia ex juſtitia debentur.
e Luc. 18. 12
f Matt. 5. 20

Et herbam ſervituti hominum.) Non ſunt hæc in Hebræo textu iſtius pſalmi, ſed de Pſalmo 103. *g*, ubi, ut prius monui, *fœnum* Hieron. tranſtulit. Hilarius hac de re ſic ſcribit. (In pluribus codicibus inſertum hunc verſum deprehendimus *& herbam ſervituti hominum*; ut ea, quæ ſuperius dicta ſunt de homine, dicta eſſe per nuncupationem ipſius hominis intelligerentur. Sed nos non egemus B hoc ſenſu. Nam licet non impediat adjectus, non tamen eum tamquam non in aliis ad hujus intelligentiæ confirmationem uti poſſimus, amplectimur.) Sic ille. Videtur Chryſoſtomus omiſiſſe, ac Baſilius, nec non putatus Hieronymus. Porro *ſervituti hominum productam herbam* exponunt Apollinarius atque Theodoretus, quoniam bruta, quæ veſcuntur herba, ſeu fœno, quod ſynonyme idem eſt cum herba, ſerviunt hominibus,

g verſ. 14

Ἀντέλλων ζυγίοισι, βροτῶν μείλιχα ποίην, inquit Apollinarius.
Producens jumentis mortalium (hominum) *ſuavem herbam*.

Idem docent in Geneſin Baſilius *h*, ac Theodor. *i*. Alii *herbam* ſumunt, qua homines ipſi utuntur, vel ad cibum, vel ad medicinam, vel ad alia. Tertius ſenſus eſt *ſervituti hominum datam herbam*, ideſt, culturæ, quum fœnũ in montibus proveniat ſponte, & à Deo ſolo produci videatur, cujus tamen concurſu eget agricola. Id valere dixi pſalmo 103. *k* עבדה *bhavodah*, & δουλείαν, quod nomen Græcum C habetur etiam hoc loco. Inde etiam alia repetenda. Valet idem in Threnis *l*, *multitudo ſervitutis*, ideſt, grave pondus agriculturæ. Nimis anguſte ſumit Bruno *herbam* pro frumento, quod ſic appelletur, dum eſt viride. Attigimus quoque antea, quid myſticè ſit herba, Hortenſes omnes herbæ intelliguntur, quas dapes inemtas, non pretio comparatas, ſed in horto natas appellant Virgilius *m*, Horatius *n*, Columellas, Prudentius *p*, alii *q*, olearum ſimplicem & inemtam voluptatem. Gregor. *r*, *herbam* accipit pro bona operatione, proque ſcientia & doctrina æternæ viriditatis. Mitto præterea quæſtionem alibi tractatam, ſoliſne herbis, frugibuſve, ſeu oleribus & fructibus homine ante diluvium veſcerentur. Damnatus certe homo videtur poſt peccatum ad paſtum herbæ *ſ*, & quidem cum *ſudore vultus ſui* t, ſimilis enim equo & mulo, jumentiſque evaſerat *u*. Tamen ante peccatum etiam *omnem herbam* Deus *afferentem ſemen, & univerſa ligna habentia in ſemetipſis ſementem in eſcam* aſſignaſſe ſcribitur *x*: ita ut ea ratio ex peccato, quæ traditur à nonnullis *y*, minus apta videatur. ImD poſitam neceſſitatem cibi hujus, ita ut nefas eſſet guſtare carnem, nulla ratio convincit. Abſtentum fortaſſis tamen maxime à poſteris Seth, qui erant religioſiores, donec diſerte carnis uſum concederet Deus poſt diluvium *z*, non ob imbecilliorem dumtaxat ex eo tempore humani corporis complexioné, debilitatam plantarum vim, imminutam terrarum fœcunditatem: ſed ut vel carnalis eſcæ uſus humorem carnaliorem factum indicaret, quodque *omnis corruperat viam ſuam* a. Novatiano *b* credendum hac in parte potius, conſultum humanæ neceſſitati, quam Tertulliano *c* jam Montaniſtæ, indultum incontinentiæ. Concedendum tamen Ambroſio *d*, ſobrietatis cibum initio propoſitum, ſimplicemque victum, exemplum frugalitatis, magiſterium parſimoniæ. Etſi vero herbam ſervituti hominum datam intelligimus præcipue ac per ſe illam, quæ, ut dixi, confert ad victum & medicinam; nihilominus exiſtunt non exiguæ utilitates ex iis, quæ noxiæ ac venenoſæ dicuntur, de quibus Baſilius *e*, Ambroſius *f*, Auguſtinus *g*, Theodoretus *h*, Procopius *i*, Eucherius,

h hom. 4. in hexam.
i quæſt. 13. in Gen.
k verſ. 14
l cap. 1. 3
m 4. Georg.
n Epod. ode 2
o lib. 11. c. 3
p Hym. 4. cathem.
q Fracaſt. 2 Syphil.
r 29. moral. c. 14. vel 18
An homines ſolis herbis frugibuſque ante diluvium veſcerentur.
ſ Gen. 3. 18
t verſ. 19
u pſ. 31. 9. pſ. 48. 13. 21
x Gen. 1. 29
y Delr. in Gen. 3. 19
z Gen. 9. 2
a cap. 6. 12
b ep. de cibis Judaicis.
c cont. Pſych. cap. 4
d 3. hex. c. 7
In herbis venenoſis exiſtunt utilitates non parvæ.
e hom. 5. in hexam.
f 3. hexa. c. 9
g de q. 65. q. 39. & lib. de Gen. contra Manich. c. 13
h in Gen. c. 13
i in Gen. c. 1

rius *a*, Beda *b*, videlicet quia proſunt ſaltem aliis animantibus, valent ad exercitium, pœnamque noſtram: nos admonent, ne infructuoſi & noxii ſimus. Tandem Proſper *c*, eleganti carmine ita cecinit;

a ibid.
b ibid.
c de Provid. Dei.

Quidquid in arboribus, quidquid variatur in herbis,
In laudem auctoris certis ſubſiſtere cauſis:
At quæ ſola nocent, eadem collata mederi.

Verſ. 9.) Qui dat jumentis eſcam ipſorum, & pullis corvorum invocantibus eum.

Senſus loci.

PLuviam Deus parat omni terræ, peculiariter vero montibus aridioribus, quique aquarum carent fluentis, ut, quod eſt in alio pſalmo *d*, *rigati de ſuperioribus, & quaſi de cœnaculis cœleſtibus, producant fœnum jumentis:* licet his etiam in humilioribus agris idem ſuppeditetur, quoniam ratione ſibi, ac labore induſtriæ parare non poſſunt, ſicut homines. Quæ cauſſa item eſt quare pullis corvorum, aliarumque volucrum omnis rationis, & auxilii expertibus, divina peculiari cura & providentia proſpiciat. Unde argumentari Propheta vult, Iſraelitas ſuos, cunctoſque homines, quemadmodum argumentati ſunt poſtea Chriſtus ipſe *e*, ac Paulus *f*, longe majorem de ipſis Deo curam eſſe, quum tanta ſit de brutis. Nec enim Paulus negat de bobus curam Deo eſſe *g*, ſed de nobis tantam, ut de illis pene nulla videatur, & illa ipſa ejus quidam quaſi typus, atque adumbratio. Poſt diluvium ſcribitur Deus *recordatus* non tantum *Noe*, ſed *cunctorum* quoque *animantium, & jumentorum, quæ erant cum eo in arca, ut adduceret ſpiritum ſuper terram & imminuerentur aquæ* h. Pepercit etiam Ninive, non ſolum propter homines, verum & propter jumenta *i*. Denique *homines & jumenta ſalvat Dominus, ſic multiplicans miſericordiam ſuam* K. De myſtico ſenſu commodius agetur ſeparatim.

d pſ. 103. 13
e Matt. 6. 26
f. 1. 9. 29. 30 Luc 12. 6.
f 1. Cor 9. 9
g 1. Cor. 9. 10
h Gen. 8. [1]
i Job. 4. 11
K pſ. 35. 8

Qui dat jumentis eſcam ipſorum.] Hieronymus, *panem ſuum* לחמה *lachmah* in ſingulari, ſicut eſt בהמה *behemah*, ſed collective pro multis. Non memini *panis* nomen pro alterius, quam pro hominis eſca poſitum, licet hominis eſcam omnem non raro ſignificet, ac interdum alio, quam *panis* vocabulo transferatur. Vide quæ dixi pſalmo 103. *l* 135. *m* 144. *n* ubi habetur, quod *omnia expectant à Deo eſcam, & oculi omnium in eum ſperant, ut det illis eſcam*. Videtur *eſca jumentorum* intelligi fœnum præcedente verſu commemoratum, ac fortaſſis etiam *herba ſervituti hominum producta*; quoniam, ut ibi dixit, ſerviunt hominibus jumenta. Quos jumenta myſtice deſignent, dictum ſatis antea.

l verſ 21. 27
m verſ. 25
n verſ. 15

Et pullis corvorum invocantibus eum.) Hieronymus *filiis corvi clamantibus*. Alii, *qui clamant*, vel *quando clamant*. Significat enim interdum אשר *aſcer* adverbiū temporis: & *filii*, qui dicuntur hic בנים *banim*, ſumuntur pro *pullis* o. Invocatio ſi ſumatur in propria ſignificatione, *pulli corvorum* accipientur metaphorice: viceque verſa invocatio metaphorice, ſi *pulli corvorum* proprie. Hebraicè tollitur æquivocatio; quoniam tantum habetur, ut dixi, *qui*, aut *quando clamant*, vertendo ſignificationem futuri temporis in præſens, abſque pronomine, quod Deum indicet, אשר יקראו *aſcer ikrau*. Retinendo, ut par eſt, *invocandi* verbum, & ἐπικαλεῖσθαι, dicuntur *pulli corvorum* per metaphoram Deum invocare, dum crocitando declarant famem ſuam, eſcæque neceſſitatem, ad eum modum, quo retuli ex aliis pſalmis, quod *omnia expectant à Deo eſcam, & oculi omnium in eum ſperant*: adde quod *catuli leonum rugiunt ut rapiant & quærant à Deo eſcam ſibi* p. *Quis præparat corvo eſcam ſuam*, inquit Job *q*, *quando pulli ejus clamant ad Deum, vagantes*, (nempe intra nidum, ſeſe agitando) *eo quod non habeant cibos?* Quo loco Auctor Græcus, quem recitat ſine nomine Agellius, (idem vero extat ex Chryſoſtomo in Catena Job) teſtatur proditum, quod corvus eſt ἀφιλόστοργος, *nullo affectu erga pullos*, eoſque negligit; ut idcirco inopia coacti clament ad Deum φυσικῇ τινι φωνῇ, *naturali quadam voce*: quod Deus vero φιλάγαθος, *boni aliis communicandi ſtudioſus*, illos nutriat τῇ ἀπορρήτῳ ἑαυτοῦ σοφίᾳ, *ineffabili ſua ſapientia*; quod hoc David hic hymno ſuo celebrat & ſignificat ab illis Deum invocari, οὐ λόγῳ, *non verbo*, & ſermone, ἀλλὰ τῇ χρείᾳ, *ſed indigentia*, ſive *neceſſitate*: quod ſolus corvus pullos non alit, ὑπὸ λαιμαργίας, *ob ingluviem*: quod illi vermiculis exiguis in nido natis aluntur. Idem obſervat de clamore ob neceſſitatem, non ſecundum rationem emiſſo, Theodoretus in pſal. commentario. Doctor Angelicus *r*, appellat naturale deſiderium, quo omnia ſuo modo deſiderant conſequi bonitatem divinam: ſicut & obedire illi dicuntur, propter naturalem inſtinctum, quo à Deo movetur. Elias Cretenſis *ſ* clamorem illum vocat imitationem petitionis. Chryſoſt. homilia quadam de Elia *t*, perpendens voracis & carnivori corvi opera, & cui proprii pulli ſunt inviſi, Prophetam illum, Deo jubente, nutritum *u*: (addi poteſt Eremitarum primus Paulus *x*, quid ſimile de Euthbertho *y*, & quod Vincentii Martyris corpus cuſtodivit intactum) quodque hoc loco David miſericordiam Dei eodem exemplo commendet, nempe propter providentiam in iiſdem pullis alendis: docet idcirco eductionem eorum DEO adſcribi, quoniam neglectis à parentibus & expoſitis ad aerem, obvolitant animalcula quædam, divina providentia ſuppeditata, quæ captantes illi, creſcunt & aluntur. Inde vero etiam Iſidorus Peluſiota *z* colligit, uti Deum quandoq; indignis adminiſtris ad conferenda beneficia ſua. Euthymius hoc loco ait, quod aurã Deus quamdam in corvinorum pullorum ore demittit, per quam nutrimentum ex aere congregatur, quo ad grandiorem uſque ætatem nutriuntur. Ariſtoteles *a*, incubare corvum ſcribit viginti dies, tum pullos nido expellere: hocque alias complures volucres facere; quia quibus partus numeroſior eſt, unum ſæpe ejiciunt. Ait præterea, quod in locis arctioribus, & ubi non ſatis cibi pluribus ſit, duo tantum incolunt, & ſuos pullos, quum jam poteſtas volandi eſt, primum nido ejiciunt, deinde regione tota expellunt: poſtremo, quod parit corvus quatuor & quinque. Prodit Ælianus *b*, quod enutritos fœtus acriter inſectantur, ac nido pellunt; & Plinius *c*, addit quod robuſtos quoque fugant longius, & parvis in vicis non plus quam bina conjugia ſunt, & quod pariunt quinos. Phyſiologos refert Caſſiod. in commentario, & Philoſophos putatus Hieron. tradere, quod cœleſti rore corvi veſcantur. Gregor. *d* item vulgaris meminit opinionis, quod corvus editis pullis eſcam plene præbere diſſimulat, priuſquam plumeſcendo nigreſcant, eoſque inedia affici patitur, quoad uſque in illis per pennarum nigredinem ſua ſimilitudo videatur; qui huc, illucque vagantur in nido, & ciborum expetunt, aperto ore, ſubſidium. Confirmat hujus loci teſtimonio, & verbis illis Job *e* prius indicatis, *Quis præparat corvo eſcam ſuam, quando pulli ejus clamant ad Deum; vagantes, eo quod non habeant cibos?* Iſidorus Hiſpalenſis *f*, antequam plumeſcant pulli, negat plane paſci à parentibus: poſt acceptam vero nigredinem, plenius. Lyranus Hugo, Bonaventura, Ayguanus, & alii eumdem Auctorem citant, ſequunturque, ut alios omittam poſteriores, hic, & in Job: & Joannem, qui dicitur 44. Epiſcopus Jeroſolymitanus *g*, in libro de inſtitutione Monachi. Caſſiodor. autem obſervat, permittere Deum, ut negligantur à parentibus pulli, ne fœtido, cadaveritioq; cibatu alantur. Servius *h*, item explanans Virgilium recitat ex Plinio, quod tamen in eo nec dum repertum, facile deſeri nidos à corvis, ceterum congerere in eoſdem; quæ vermes poſſint creare, ex quibus pulli aluntur interdum, ſi non interdum, ſed perpetuo id fieret, non clamarent pulli, & invocarent, ob inopiam eſcæ. Igitur immerito Cajetanus enarrans cap. 38. Job incertum affirmat narratæ de corvo phyſiologiæ Auctorem, ac ſolum rumorem: quo nomine Pineda *i* noſter ipſum merito refellit. Allegoricè locum Job. Vitriacus *K*, exponit, ut Chriſtus cenſeatur corvus, ob ſimilitudinem carnis peccati, propter quem & Eccleſia licet formoſa, dicatur nigra *l*: vox illius corvina ſit, ſemper in craſtinum ſonans, quia bona promittit futura, ut *cras reſpondeat nobis juſtitia noſtra* m, ideſt, Chriſtus *factus nobis à Patre juſtitia noſtra* n: eſca, non qua paſcitur, ſed qua paſcit nos pullos ſuos, ſit caro illius: hanc eſcam carnis præparaverit Spiritus ſanctus in utero Virginis; illa intra Præſepium dictam eſcam poſuerit in ſcutella: Chriſtus in Cruce coctam reddiderit eſibilem; eadem pullos paſcat, dum cernit ipſos nigreſcere contemtu mundi, & carnis purificatione. Meminit & de corvo, quem populus Romanus pompa ſolemni funeris mortuum proſequutus eſt, uno nimirum ante paſſum Chriſtum anno *o*; quaſi brevi omnem idololatriam interituram, & dæmonum poteſtatem, præſertim in Urbe, ſignificaretur. Invehitur item *p*, in parentes, qui filios pravo amant amore, nec niſi nigreſcere videant, ſibique ſimiles, in improbitate eſſe, paſcere volunt. At loci noſtri myſterium Gregorius *q*, cum illo alio Job, fuſe proſequitur, imitatus Hilarium, Auguſt., putatum Hieronym. in ſuis commentariis. Videntur negare, de ipſo animali litteraliter poſſe præſentem ſumi ſententiam, quia non invocat, & impia opinio eſt, revolvi animas humanas ad beſtias; *pullos corvorum* ajunt eſſe idololatras ex idololatris ortos, quibus eſcam Deus dedit, redimens de vana converſatione à parentibus tradita *a*, ita ut jam invocent unum Deum. Gregorius inter alia adjicit, quod corvus negans pullis eſcam, donec pennæ nigreſcant, eſt doctus Prædicator, qui ſublimiora denegat diſcipulis, quos in peccatorum nigredine recolenda, & deflenda, negligentiores, advertit, nec non in humilitui, mundique hujus deſpicientia minus occupatos videt. Auguſt. commentario in Job ſimillimos affirmans locos iſtos negat, corvos in malo poſſe intelligi, quia invocant Deum: ſignificari autem, nigros peccatores nec dum dealbatos remiſſione peccatorum; ſed ideo pullos, quia jam humiles; ideo errantes, ſive vagantes, (ut eſt apud Job) quia nondum cognoverunt veritatem, quam tamen piè quærunt, quum ad Deum clament: præparari corvo eſcam, propter Dei præſcientiam, qui novit etiam nondum humilem quemquam converſum iri: tamen pullos, hoc eſt, humiles, ad Deum clamare. Ceterum etſi credi poteſt, *pullorum corvinorum* nomine intelligi aliorum volatilium pullos, ut ſentit hoc loco Theodoretus, Nicetas in Job *b*, Nazianzenus ad Cledonium *c*, tum etiam quia quæ Matthæus*, in illa ſententia Chriſti nominat in genere *volatilia cœli*, Lucas *d corvos* (ubi mendoſe aliqui *cervos* legunt) vocat: Immo apud hunc Ambroſius *volatilia* quoque legit; nihilominus concedi etiam debet, peculiares *in pullis corvorum* rationes eſſe: quæ colliguntur ex dictis: quoniam ſcilicet corvus magis obliviofus eſt, ac incurioſus circa pullos: quia voracior, furacior, crudelior, magis ingratus, utpote ſenes parentes comedens; infauſtus, inviſus, moleſtus, execrabilis, tum colore, tum voce, tum aliis qualitatibus. Quæ rationes, & his ſimiles, benevolam Dei beneficentiam, atque benigniorem providentiam illuſtrius declarant, ut & cum *pluere, ac Solem oriri facere* dicitur *ſuper bonos, & malos, juſtos, & injuſtos* e. Ex comparatione divinæ providentiæ erga bruta, præter citatos Patres, Baſilius *f*, egregrie argumentatur, urgens exemplum halcyonis aviculæ, à qua halcyonii noti dies. Item *g*, ex eo, quod per corvum rapacem voluit Eliæ eſcam deportari. Accedit, quod corvus multiplici eſcæ genere veſcitur, ut carnibus, vermibus, fructibus, ſeminibus, muſcis. De tota corvi phyſiologia diligenter diſſerit poſt Geſnerum hæreticum, Catholicus Aldrovandus in orthinologia *h*, nec non noſter Pineda in commentario Job *i*. Vitandi porro ſcopuli duo: tum ne vacandum ab omni opere agriculturæ, & procurandi victus arbitremur, quia Chriſtus exemplo uſus eſt corvorum, aliorumque volatilium, quæ non ſeminant, non metunt, non habent cellarium, & horreum K: tum ne putemus neceſſarium eſſe laborem manuum, quo procuremus nobis cibum; quoniam Paulus *l* monuit, ut *ſi quis non vult operari, nec manducet*: immo Deus *in ſudore vultus* voluit *nos veſci pane noſtro* m.

Corvus ἀφιλόστοργος.
r 2. 2 qu. 33. art. 10. ad 5.
ſ in orat. 52 Nazianz. v. 23
t tom. 1
u 3. Re. 17. 6
x Hieronym. in Paral.
y Beda in vita cap. 20
Quomodò corvorum pulli recenter nati nutriuntur.
z lib. 2. ep. 37
a 6. de hiſt. anim. c. 6. l. 9 cap. 31
b lib. 2. de animal. c. 49 lib. 16 c. 39
c lib. 10. c. 12
d 30. moral. cap. 8.
e cap. 38. 41
f 12. Etym. cap. 7
g c. 8. tom. 9 Biblioth. Patrum.
h in 1. Geor.
Arguitur Cajetanus.
i ibid.
Allegoricus ſenſus loci Job.
K ſermon. de Nativ. Do. & ſermon. in Dom. 2. poſt Paſcha.
l Cant. 1. 5
m Gen. 30 33
n 1. Cor. 1. 30
o Genebrar. in chronol.
p ſerm. in Dom. infra oct. Epiph.
q 30. moral. cap. 8 vel 12
Senſus myſticus.
a 1. Pet. 1. 22
b in cap. 26
c epiſt. ... & orat. 51
* cap. 6. 26
d cap. 12. 24
e Matt. 5. 45
f homil. 8. in hexam. & orat. 2. de deprec.
g Orat. in divites avaros
h lib. 11
i in cap 38 41
K Luc. 12. 24
l 2 Theſſ. 3. 10
n Gen. 3. 19

Verſ. 10.) Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibiis viri beneplacitum erit ei.

Senſus loci.

COmmendat inde providentiam Dei, quam exemplis demonſtraverat eorum, quibus illa ſubvenit rebus, quæ magis deſtitutæ videntur, quod è contrario deprimere ſoleat præſidentes, atque de humanis præſidiis nimis præſumentes, omiſſa ſpe, fiducia, invocatione divina. Non placet, inquit, Deo is, qui propriis nititur viribus corporis, quæ in tibiis cruribuſque apparent, vel ad fugiendum, vel ad luctandum, & reſiſtendum, vel ad equum expedite inſcendendum, & agitandum; præterea qui confidit in equi fortis, & agilis impetu, curſuque. Plane ſimilis in 32. *n* pſalmo ſententia. *Non ſolvatur Rex per multam virtutem* (exercitum) *& gigas non ſalvabitur in multitudine virtutis ſuæ. Fallax equus ad ſalutem, in abundantia autem virtutis ſuæ non ſalvabitur.* Faciunt ad præſentem locum, quæ in eo diximus tum litteraliter, tum myſticè: nec non in 19. *o hi in curribus, & hi in equis*: atque in 43. *p non in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſalvabit me*; denique in Eccleſiaſten *q*. Primo quoque loco dixi de uſu equorum, & equeſtris militiæ apud Hebræos, an fuerit. Non fuiſſe tradunt Origenes *r*, Baſilius *ſ*, Hieronymus *t*. Ante legem certè equos videntur Hebræi habuiſſe *u*: poſt legem uſque ad Salomonem ulla mentio, ſed hujus tempore *x*; & deinceps *y*; ita ut eorum quoque nimiam multitudinem, ac pompam Prophetæ *z* reprehenderint non ſolum David hic, & alibi *a*, aut certè nimiam in iis confidentiam, quum etſi *equus paretur ad diem belli*, (hunc ut bellicoſum, & pugnacem belle deſcribit Job *b*, &

n verſ. 16
o verſ. 8
p verſ. 7
q in c. 10. 7
r hom. 15. in
ſ in Eſ. c. 2
t ib. & in c. 36. & in pſ. 75
An fuerit equorum uſus apud Hebræos, & quo tempore cæperit.
u Gen. 47. 17
x 3. Reg. 4. 26 c. 9. 22 c. 20 25 & ſeq. 2. Par. 1. 16. & ſeq.
y 4. Reg. 3. 7 cap. 7. 13. 14 1. Eſdr. 2. 66 lib. 27. 68

Bello c, armantur equi: bellum hæc armenta minantur)

Dominus ſalutem tribuit.) *d* David ipſe ex præda *reſervavit ſibi centum quadrigas, equis aliis ſubnervatis* e. Adonias vivente David patre, *fecit ſibi currus & equites* f, & Abſalon *g*, inter dona Salomoni adhuc pio mittebantur equi per ſingulos annos *h*; inter jura regis mentio fit curruum, quadrigarum, equitum *i*. Inhibita igitur tantum copia nimia: ne propter illum, commercium eſſet cum Ægyptiis, apud quos optimi alebantur, & in Ægyptum etiam Hebr. redire vellent. Faſtus maximè ac inanis oſtentatio inhibita K, eſt, & reprehenſa, ut Lyranus, & Dion., & Abulenſis *l*, docent. Diſplicet multo magis Deo, quam præ ſe fert equus, ſuperbia ἱπποτυφία, cupiditas laudis, ferocia, fallacitas ἱππομανία, & ὑποθηλυμανία: de quibus partim egi pſ. 31. *m* ut propterea etiam captos hoſtium equos juſſerit ſubnervari Deus *n*, juxta myſticum ſaltem ſenſum, de quo ex citatis Patribus, prætereaque Auguſt. *o*. De dicta vero quæſtione diſſeruit etiam ex noſtris Serarius *p*, Ribera *q*, Pineda *r*, nec non Maſius *ſ*. Ponit Pineda in ſententia negante Hieronymum, & Haimonem *t*, & Ariã Montanum *u*; arbitratur autem id, quod dixi, æquo majorem equorum numerum vetitum eſſe, quemadmodum videntur etiam ſentire ab eodem citati Theodoretus *x*, Procopius *y*, Cajetanus *z*, Oleaſter *a*, ob periculum idololatriæ ex commercio Ægyptiaco, Philiſthæo, Aſſyrio, & ſuperbiæ Gentilicæ, quæ ſpem in Deum verum tolleret, aut imminueret. Ex equis quatuor, quos vidit Joannes *b*, deſignabantque imperia, ut & quadrigæ apud Zachariam *c*, ſoli pallido, cui inſidebat mors, ſpecie autem ipſa videbatur imbecillior, quam ceteri, data facultas eſt interficiendi, quæ vellet; ut intelligamus à Deo vires, robur, potentiam pendere. Cavendum his, qui in ſuis ſe extollunt dignitatibus, ſeque ſublimes honoribus putant, ne ab equo indomito præcipitentur, ut admonet Auguſtinus hoc loco. Inſigne cujuſdam dominii, & nobilitatis fuiſſe equo vehi docui alias, enarrans Eccleſiaſten *d*, & equeſtrem ordinem apud Romanos nobilem extitiſſe demonſtrat Lælius Biſciola noſter *e*. In equum quidem Regium conſcendere Mardochæus juſſus eſt, ut honore maximo afficeretur *f*.

Non in fortitudine equi voluntatem habebit.) Hieronym. & in Speculo Auguſtinus, *non eſt in fortitudine equi voluntas ejus*. Alii, *non complacebit ſibi, non delectabitur, non gaudebit, non volet*. Valent hæc omnia לא יחפץ *lo echpots*: & & per figuram ἀντιπτωτοῦ, denotatur, quod robur equi nihil faciet, ideſt, nihil facere ſolet: habet enim hanc vim futuri temporis verbum. Pro equo Paraphraſtes *equitantes ſuper equos*, expreſſit כבין על רסוסיא *racheuin hhal ſuſceia*. Idem ſentiendum de equo *fallaci ad ſalutem* in alio pſal. *g* Interdum *eques* è contrario apud Latinos accipitur pro *equo*, ut apud Ennium, Virgiliumque teſtantur Gellius *h*, Macrobius *i*, Servius *k*, tametſi diſſentiant aliqui, ut Cerda noſter *l*. In Romano Pſalterio, & Ambroſiano, apudque Hilarium, Arnobium, Caſſiodorum, *non in viribus*, in vetere Pſalterio, & apud Auguſtinum, *non in potentatu*. Proſper autem videtur legiſſe, *non in potentia*. Græce ἐν τῇ δυναστείᾳ. Hebr. בגבורת *bighurath* in regiminis ſtatu. Pro θελήσει in futuro vertit Aquila in præſenti βούλεται. Symmachus; εὐδοκήσει bene ſentit, vel complacet: Theodotio, V. & VI. editio ſicut LXX. Arabicè, *non abundare faciet virtutem in equo*, vel *non abundare faciet virtutem in equo*, vel *non abundavit virtus equi*, vel *non abundabit fortitudine equus*. Expreſſa videtur eadem iſta ſententia in libro Judith *m*. *Non enim in multitudine eſt virtus tua, Domine, neque in equorum viribus voluntas tua eſt, nec ſuperbi ab initio placuerunt tibi, ſed humilium, & manſuetorum ſemper tibi placuit deprecatio.* Epithetum idem *fortis*, equo quoque tribuit Job *n*, *numquid præbebis equo fortitudinem*: & innuit hanc de eodem vulgarem opinionem Eſaias *o*, dicens re ipſa tamen *equos carnem eſſe, & non ſpiritum*. Sed & apud Lucretium *p* vocatur

fortis equi vis.

Recitat etiam ex Ennio Cicero *q*

Sicut fortis equus ſpatio, qui forte ſupremo
Vicit Olympia, nunc ſenio confecta quieſcit.

Mili-

z Eſ. 2. 7. c. 7 16. c. 31. 1 3 Jer. 6. 23 Oſ. 17. cap. 14. 4 Amos 2. 15 Zach. 10. 5 Ezech. 26. 10 Abac. 1. 8 Mich 5. 10
a Pſ. 19. 8. pſ. 75. 7
b c. 38. 19. & ſeq.
c Virg. 7 Æneid.
d Prov 2. 30
e 1. Par. 18. 4
f 3. Reg 1 5
g 2 Reg. 15. 1
h 3. Reg 10 25
i 1. Reg. 8 10
Equorum non uſus, ſed abuſus, inhibitus Hebræis.
K Deut. 17 16
l in 3. Reg. 10. 9 11. & 1 Par. 19 26
m verſ 9
n Joſ. 11. 6. 9 2 Reg. 8. 4 1. Par. 18. 4
o q. 16. in Joſ.
p in Joſ. c. 11 9. 8
q in Oſ 14. n. 10
r 7. de Salom. c. 14
ſ in Joſ. 11
t in Eſ. 51
u tract. de obſerv. natam nora 319
x qu. 18. in Deut. c. 27
y ibid.
z ibid.
a ibid.
b Apoc. 6. 2 & ſeq.
c cap 6. 1. & ſeqq.
d in c. 10. 7
e 13. hor. ſubſeciv. 12
f Eſther. 6. 8 & ſeqq.
g Pſ. 32. 17
h lib. 18. c. 5
i lib. 6. c ult.
k ad 3. Georg.
l in Virg.
m cap. 9. 16
n cap. 39. 19
o cap. 31. 1
p lib. 3
q de Senec.

Militari potiſſimum equorum generi convenit, cui Varo annumerat alia genera idoneorum ad prædam, advectu- ram, ad admiſſuram. Marti propterea ſacrabant equum, velut bello aptiſſimum, teſte Plutarcho a. Vocant Græci equum κρατερὸν fortem, ἀρήϊον martialem, πολέμιον bellatorem. Latini bellatorem, duellicum, maritum, belligerum, bellicum, pugnatorem, pugnacem, bellacem, fortem, potentem, validum, armigerum, intrepidum, minantem, terribilem, animoſum, ardentem, ferocem, denique ut dixi fortem.

a qu. Rom. in 97. & opuſc. de Iſid. & Oſir.

Nec in tibiis viri beneplacitum erit ei.) Hieronymus, *placetur*. Auguſtinus in ſpeculo, *placebitur*. Hebræum ירצה *irtſeh* ſignificat *volet, voluntatem habebit, afficietur, delectabitur, complacebit ſibi*: eadem denique fere omnia, quæ præcedens futuri etiam temporis יחפץ *jechpots*. Legit forſitan Hieronymus נרצה *nirtſeh* in præſenti: vel ſumendo futurum pro præſenti, ירצה *jeratſeh* in paſſiva eadem conjugatione *niphal*. Græcè præſentis temporis eſt εὐδοκεῖ. De hoc & de רצה *ratſah*, nominibuſque רצון *ratſon*, & εὐδοκία, *beneplacitum*, egimus alias. Porro vetus Pſalterium, & Auguſtinus habent; *bene ſentiet*; Pſalterium Ambroſianum, *beneplacebit*. Proſper in præſenti *beneplacitum eſt*. Iidem Patres, idemque Pſalterium vetus, & præterea Romanum. Hilarius item, Arnobius, Caſſiodorus, *in tabernaculis*, ſed Arnobius exponens in confidentia habitationis, monet Græcè eſſe, *in tibiis*. Græca lectio Complutenſium codicum Regiorum, & aliorum habet ἐν ταῖς κνήμαις, μίδας legiſſe, ideſt, *ocreas*, quibus tibiæ crurave veluti armantur: & volunt captivos in Babylone hic admoneri, tametſi careat equis, & ocreis, & armis, diffidere non debere, ne inde, beneficio Dei, liberentur. Putatus quoque Hieronymus ait ſibi videri, quoniam dixerat Propheta, non in tibiis equi voluntantem habebit, & quaſi bellatorem virum deſcripſerat, hic, ubi dicit, *non in tibiis*, non vocare *tibias*, ſed περικνημῖδας. Evaſionem, & fugam juvant potius equus velox, robuſtuſque, & ſi deſit equus, agilitas tibiarum, crurum, fœmorumve, & pedum in homine fugiente. Oriſienſis b legit *in fœmoribus*; Scimus ait, quod *non in fortitudine equi velit Deus, neque in fœmoribus viri ſibi complaceat*. Sed in Pſalterio Ambroſiano extat, *neque in tibialibus viri beneplacebit ei*: Sunt vero tibialia non ſolum tibiarum velamenta c, ſed etiam arma, quibus crura muniuntur d. Græcum nomen hujus loci κνήμη ſignificat *crus, tibiamve*, ideſt, aut eam partem totam, quæ poſita eſt inter aſtragalum, & genu, conſtatque oſſibus geminis, aut illud os peculiariter, quod eſt maximum atque à minori diſtinguitur, quam vocant ſuram. Aliud ſimile vocabulum κνημίς denotat tegumentum, ſeu munimentum tibiæ, quod appellant *tibiale*, vel *ocream*. Idem valet compoſitum περικνημίς. Immo φιλοκνήμις accipitur ſynecdochicè, ut ſcribit Heſychius, pro eo, qui eſt φιλόπλος, non ſolum ocreis armari amans ſed abſolutè ſtudioſus armorum. Tranſlatio Latina, quæ habet *tabernacula*, legit Græcè non ἐν ταῖς κνήμαις, ſed ἐν ταῖς σκηναῖς, ut notat Richardus Cenomanus. Quam varietatem natam putat Agellius ex textu Hebræo, in quo pro שוקי *ſciohe* in regimine, ut nunc eſt, tibiaſque ſignificat, lectum ſit סוכי *ſoche*, aut ספי *ſucche*. Idem eſt de nomine eodem, ſed cum littera ש notata puncto in ſiniſtro cornu, eumdemque cum littera ס ſonum habente à שוך *ſoh, ſepire*: quamvis dicti vocabuli in eo themate nullum reperiam exemplum. Valet autem שוק *ſcioh*, quod nunc legitur in textu, *coxam, crus, femur, ſuram, tibiam*, aliquando *armum*. Pro *tibia* vertitur in Proverbiis e; pro *crure* in Cantico Canticorum f. Error irrepſit ſine dubio in Latinam translationem expreſſam in Bibliis Græcis, Sixtinis, quum & in textu, & in Scholiis ponitur; *in filiis viri*. Nam in textu Græco extat ἐν ταῖς κνήμαις, quemadmodum in textu aliorum codicum: & eadem ſcholia teſtantur ita etiam habere vulgatam; hæc autem habet, *in tibiis viri*, ut conſtat. In editione quoque Latina LXX. quam Andreas Cratander typis mandavit anno 1526. extat, *in tibiis viri*. Denique etſi ſenſus conſiſteret, legendo, *in filiis viri*, ideſt, in robuſtis hominibus: tamen repugnant κνήμαι & שוקים *ſciohim*. Quod in libro Judicum g habemus, *percuſſitque eos ingenti plaga, ita ut ſtupentes ſuram femori imponerent*. Hebraicè eſt ויך אותם שוק על ירך *veijach otham ſcioh hhal jarech*. Vertunt id multi ac ſi שוק *ſcioh* ſignificet *peditem*, ירך *jarech, equitem*: qui utrique percuſſi dicantur & coxa dicatur de pedite, *femur* de equite; quoniam coxa eſt infra fœmur.

b de inſtitu. Monaſt.
c Sueta in Auguſt. c. 82
d l qui com. mentus, D. de re milit.
e cap. 26. 7
f cap. 5. 15
g cap. 15. 8

Sic poſſet exponi hoc loco, quod *non in tibiis viri beneplacitum erit Deo*, ideſt, in peditibus, quum proxime ante dictum ſit, quod non *in fortitudine equi voluntatem habebit*, hoc eſt, in equeſtri milite. Paraphraſtes Chaldæus dicto loco percuſſos exponit equites cum peditibus; & rationem dat R. Ralbag, quoniam equites tibias diſtendunt in equis, pedites in fœmoribus ſuis velut innixi ambulant; cum contra R. Raſchi, & Cajetanus ordinem invertendo, dicant equites ſuper crura ſuſtineri, pedites ſuper tibias. Nec dubium tamen, quin melior, omninoque retinenda Interpretis translatio, de qua Serarius noſter ibidem h. Tandem admonet Hieronymus i, nonnullos non rectè legere, *Beneplacitum eſt Domine*. Immo & pronomen *ei*, omittitur in textu Hebræo, Græcoque. Jam vero quemadmodum equi non reprehenditur uſus, ſed abuſus, atque nimia in eo confidentia; ſic ne tibiarum robur improbatur, niſi quis inde ſuperbiat, & alios contemnat, Deique odem, hac naturali fretus, quæ ab ipſo etiam eſt, negligat. Hoc ut munus divinum agnovit David, canens, quod *ſuos Deus pedes perfeciſſet tamquam cervorum, dilataſſet greſſus, ita ut non infirmarentur veſtigia* k, quemadmodum & quod *docuiſſet manus ad prælium, & digitos ad bellum, poſuiſſetque ut arcum æneum brachia* l. *Crura ſponſi ut columnæ marmoreæ fundatæ ſuper baſes aureas* m. Rickelius hoc loco reprehendi vult præſumentes de bona diſpoſitione naturalis formationis corporis ſui, de viribus ad gradiendum, & bellandum, de curioſo ornatu, qui ſcilicet ad ipſas etiam tibias adhiberi ſolet: quum Deus *gloriari vetet fortem in fortitudine ſua* n, quia *perit fuga, à veloce & fortis non ſalvat animam ſuam* o, & tamen *Deus lætetur in operibus ſuis* p, *diligatque omnia, quæ ſunt, & nihil oderit eorum, quæ fecit* q. Dicitur non habere beneplacitum Deus in iſtis, quia, inquit, propter ea neminem ſpiritualiter ſalvat, nec quantum ad vitam æternam acceptat. Accipit etiam Hugo *tibias viri* pro compoſito habitu hominis præſumtuoſi, & audacis, & pro inceſſu elato. Ceterum omiſſo ſenſu myſtico, quem colligunt ex tabernaculis, qui hæc loco legunt, ut non ſit Deo beneplacitum *in tabernaculis peccatorum* r, ſed in Eccleſia, quæ tabernaculum ipſius, ac domus eſt ſ; vel pretioſarum domorum ornamenta ſeu domos pulchras, ut nec nobiles equos, verum tacitam, ac timidam ſpem in Deum t. Arnobius hic longo ſermone argumentari videtur contra Pelagianos, & Prædinaſtos pro gratia: & idcirco non Africanus ille Lactantii Magiſter, ut demonſtravi in præfatione u, quum necdum illius tempore natæ hæreſes illæ eſſent. Summa eſt, virtute terrena vinci non poſſe, qui contra nos terrena virtute non pugnat; qui confidit in libertate arbitrii ſui, quod per hanc frugiat, perſequentem incurrere: qui confidit in virtute curſus ſui ſpiritualis, quod poſſit in tibiis ſuis ſtans immobilis permanere, non permanere: conandum eſſe tibi, ut curras, ac etiam ſtes, verum ita ſcias, etſi *equus paratus ad bellum, à Deo dari ſalutem* x; & dicas, Deus virtutum tribuit equo meo, ut curreret; Deus dedit tibiis meis perſeverantiam, ut ſtarem: naviganti ad patriam Deum opitulari, ventis proſperis imperando, adverſis flatibus ſilentium dando, latentes vadus (ſeu latentia vada) demonſtrando, ſomnum auferendo gubernantibus nautis, abſque læſione portum ingredi faciendo: gratiam omnes antecedere ad ſalutem, *nec volentis eſſe, aut currentis*: pro omnibus eſſe; ſed quemque cooperatione propriè voluntatis conſequi ſalutem. Sic Auctorem iſtum in hoc redactum compendium interpretor, qui alioqui, ſi nude accipiatur, difficultatem facere poteſt in eo, quod ait, (Sicut anteceſſit gratia voluntatem hominis, in oſtenſione ſui, & in adapertione veritatis: ita antecedit voluntas hominis gratiam Dei.) Hoc aliquo modo verum eſt, atque quod ſpectat ad gratiæ incrementum, ambigi non poteſt: ceterum, in ipſo opere ſupernaturalis ordinis voluntate noſtra libera facto ſimul cum illa, gratiæ concurſus intervenit. Hieronymianus nominatus commentarius obſervat *tibias*, & *femora* ſemper in libidine accipi; atque juxta hunc ſenſum in Ezechiele y viſum Deum *à lumbis uſque ſurſum electreum, à lumbis uſque deorſum igneum*. Si quis ſurſum eſt, inquit, huic aureus eſt; ſi quis deorſum, huic gehenna præparata eſt.

h quæſt. 10
i epiſt. 135
De humanis præſidiis, aut externo vel proprio robore non nimis confidendum.
k Pſ. 17. 34. 37
l verſ. 35. & Pſ. 143. 1
m Cant. 5. 15
n Jer. 9. 23
o Amos 2. 14
p Pſ. 103. 31
q Sap. 11. 25
r Pſ. 85. 11
ſ Auguſt.
t Hilar.
u cap. 16
x Prov. 21. 31
y cap. 1. 27. cap. 8. 2

Verſ. 11.) Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum, & in eis, qui ſperant ſuper miſericordia ejus.

Senſus loci.

HÆc eſt antitheſis inter priores, qui diſplicebant Deo, quia nimis confidebant de humanis præſidiis vel equeſtris, vel pedeſtris exercitus, ſive aut de externo, aut de proprio robore, item vel in alienis, vel in ſuiſmet viribus. Tales præfidentes, præſumentes, ſuperbientes, non placent Deo, non juvantur ita promte, ac libenter ab illo, rejiciuntur etiam, & deprimuntur reſiſtitque ipſe iiſdem. At humiles, de ſe diffidentes, timide, ac reverenter ſperantes in Deo, & in liberali miſericordia ejus, profitenteſq; non meritis per ſe reddi quidquid dat Deus, ſed præſertim ex gratiæ munere proficiſci: præterea patienter expectantes, quando viſum Deo fuerit opitulari, interim vero cum timore, ac tremore mandata illius cuſtodientes: eos, inquam, qui ſint ſic affecti, diligit Deus, adjuvat, fovet, promovet, defendit, liberat, eripit, glorificat, ſibi complacet in eis, congaudet, delectatur. Egregie Auguſtinus perpendit conjugationem timoris cum ſpe, quoniam latro timetur, & beſtia, & homo injuſtus, & potens: præterea timuit Judas traditor, ſed hic non ſperavit; ille vero, qui res illas alias timet, non ſperat in illis, ſed in alia. Deinde inquit; (Si ſic times Deum, & ideo times Deum, quia peccatores: à quo accepturus es auxilium adverſus Deum? quo iturus es? quid facturus? vis ab illo fugere? ad ipſum fuge: vis fugere ab irato? fuge ad placatum; placabis enim eum, ſi ſperes in miſericordia ipſius: atque ita de cetero peccare caveas, ut de præteritis depreceris, ut tibi dimittantur à Domino, &c.) Ille eſt utilis timor, inquit Proſper, qui ſpe erigitur, non qui deſperatione demergitur. Bellantem deſtruit, rogantem elevat; humiles exaltat, ſuperbos dejicit, ait putatus Hieronymus. Arnobius notat, quod Propheta excludere volens excellentiam humanitatis, voluntatem divinitatis expreſſit: quoniam ſcit Deus hoſtem noſtrum tunc nobis poſſe ſubrepere, quum nos ſine timore divino reperit. *Qui timent Dominum*; (timore bono) *inquirunt quæ beneplacita ſunt illi, & cuſtodiunt mandata ejus* a: *& in mandatis ejus volunt nimis* b; ut non ſit mirum, ſi beneplacitum ſit Deo in talibus, & *miſericordia illius in progenie, & progenies timentibus eum* c, *& ab æterno uſque in æternum ſuper timentes eum* d. Præceſſit multo ante in pſ. 32. e ſententia perſimilis; *Ecce oculi Domini ſuper metuentes eum, & in eis, qui ſperant ſuper miſericordia ejus*. Repetenda inde, quæ huc pertinent. Docet porro Arnobius, quod non affectu ducitur Deus, ut ab hominibus timeatur, ſed miſericordia totus miſereri dum ſtudet homini, vult ex imperio timoris fieri, quod profuturum ipſi homini pro certo cognoſcit. Subjicit aptum exemplum; Sicut qui litteras docent, timorem diſcentibus, & terrorem inducunt, non utique neceſſarium magiſtris, ſed valde diſcipulis profuturum. Et ſicut illos exhorrent, qui ſine timore, & ſine ſpe ſunt: ſciunt enim eos ad eruditionem pervenire non poſſe: ita in eos dilectionem ſe habere commemorant, qui timẽtes eos, & in eos qui ſperant in eruditione eorum: Poſtremo circa traditum monet exemplum. Et hoc de hominibus tantum longe eſt à comparatione Dei, quantum longè eſt à divinitate humanitas. Sed comparatio ad apertionem rei dictæ, ad ſpem nos, & miſericordiam divinam impellat, ut eorum participes faciat, ſuper quos beneplacitum eſt Domino. Hucuſque ex Arnobio. Inter ſpem & metum incedendum nobis in hac ad futuram vitam: ut præmii ſpe, ac metu pœnæ omnis bene inſtituta regitur Reſpublica. Hoc demum eſt *exultare Deo cum tremore* f: *gaudere cum moleſtia* g; *miſericordiam & judicium cantare* h; *geminum oſculari pedem Chriſti* i. Bernardus K, ex hac ſententia probat, ſperare fruſtra illos, qui ſic de miſericordia Domini ſibi ipſis blandiuntur, ut à peccatis ſuis non emendentur: hos, ut alius dicit (quis ille ſit, nondum reperi) maledictos eſſe, quia peccant in ſpe: hoc loco noſtrum Prophetam dicturum, *qui ſperant*, ſignanter præmiſiſſe, *ſuper timentes eum*; denique fruſtra ſperare, qui contemtu ſuo gratiam à ſe repellunt, & ſpem ſuam prorſus evacuant. Qua de re occurrit crebra in hoc opere mentio.

Timor cum ſpe conjungendus.
a Eccleſiaſt. 2. 21
b Pſ. 111. 1
c Luc. 1. 50
d Pſ. 102. 17
e verſ. 18
f Pſ. 2. 11
g Phil. 4. 4. 5
h Pſ. 100. 1
i Luc. 7. 38. 45
K ſerm. 1 in pſal. Qui habitat.

Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum.) Hieronymus, & in Speculo Auguſtinus, *placetur*, aut *placebitur Domino in iis, qui timent eum*. Alii, *diligit eos, complacet, in iis, propenſe eſt affectus erga eos, qui timent ipſum* ſeu *erga timentes eum*. In vetere Pſalterio & apud Auguſtinum, *bene ſentiet Dominus in timentibus eum*. Eſt duplex Hebræum participium, רוצה *rotſeh*, & יראיו *jereau*, cum affixo. Timor intelligitur præſertim reverentiæ, quam λατρείαν vocant, à particula λα, quæ auget, verboque τρέειν, quod *tremere* ſignificat, ut alibi dixi. Sic pſalmo 149. l *Beneplacitum eſt Domino in populo ſuo; & exaltavit manſuetos in ſalutem*; qui hoc loco *timentes* vocantur, & mox *ſperantes*: *Sed non in pluribus eorum beneplacitum fuit Deo* m, eorum, qui fuerunt divinis beneficiis ingrati, ac ſuperbi. Repetenda vis vocabulorum *beneplaciti* εὐδοκίας רצון *ratſon* alio loco à nobis expoſita.

Etymon nominis. λατρείας.
l verſ. 4
m 1. Cor. 10. 5

Et in eis, qui ſperant in miſericordia ejus.) Hieronymus ac in Speculo Auguſtinus, *& expectant miſericordiam ejus*. Eadem phraſis in pſalmo 32. n cum eodem verbo Latino, & Græco participio; cumque præpoſitione ἐπὶ τοὺς ἐλπίζοντας, & Hebræo מיחלים *meiachalim*: cum hic ſit Græcè ἐν τοῖς ἐλπίζουσι: Hebraicè articulus את *eth*, ſerviens accuſativo, abſque præpoſitione. Dicto pſ. 32. notavimus abeſſe ibi conjunctionem ו *ve, &*, in textu Hebr. quoſdam autem propterea voluiſſe ſignificari quod iidem eſſent timentes Dominum, qui ſperantes in eum: quoniam ſic etiã alibi conjunguntur; *metuentes* o *Dominum ſuſtinete miſericordiam ejus*. Abeſt hic quoque conjunctio in textu Hebræo. Agellius hic repetit, quod pſalmo 31. dixerat male additam conjunctionem. Quamvis Græcè in emendatis codicibus non ſit ibi, eſt hic tamen. Nec refert multum ſive addatur, ſive non addatur. Vertit alius, teſte Chryſoſtomo, τοῖς ἀναμένουσι τὸ ἔλεος αὐτοῦ, *miſericordiam ejus*. Solet Aquila verbum Hebræum hujus loci יחל *iachal* interpretari ἀποκαραδοκεῖν, de cujus vi dixi pſal. 24. p ſimul cum alio verbo Hebræo קוה *havah*, nimirum ut ſit *magno deſiderio in aliquem intendere, reſpicere, ex eo pendere, velut intento capite contemplari, avide, anxieque intueri, ac expectare*. Exemplo canis poſſet eſſe vel blandiens, vel cibi aliquid expectans: item mendicus ille, qui eleemoſynam expectabat à prætereuntibus, ac nominatim ab Apoſtolis q: denique *ſervorum oculi in manibus dominorum ſuorum, & oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ* r. *Hoſtiam viventem, & ſanctam qui ſe Deo exhibet, eidem beneplacens eſt* ſ, hoc eſt, qui pro illo corpus ſuum affligit, & à vitiis occidit, mortificatque, vivit autem, bona operando, ut Gregorius t docet. Orandus Deus, ut *meminiſſe noſtri dignetur in beneplacito populi ſui* (efficiendo nos beneplacitum, & acceptabilem, ſectatoremque bonorum operum populum ſuum, pro beneplacito ſuo) *& viſitare nos in ſalutari ſuo* u: præterea *ut voluntaria oris noſtri beneplacita faciat* x, tum quibus ipſum oramus, tum quibus laudamus, tum quibus aliquid vovemus. In fine pſalmi codices Græci Complutenſes, Regii, alii habent ἀλληλούϊα. Sed melius rejicitur in titulum ſequentis, ut in emendatis Bibliis factum eſt, atque ab Apollinario ibidem exprimitur. Hebraicè non extat: immo unus, idemque pſalmus ex hoc, & ſequenti efficitur; & ſic 147. pſalmus ex utroq; componitur, deinceps vero concordat pſalmorum numerus uſque ad ultimum 150. cum noſtro numero, qui hactenus diſcrepavit.

n verſ. 18
o Eccl. 2. 7
p verſ. 3
q Act. 3. 5
r Pſ. 122. 2
ſ Rom. 12. 1
t hom. 22. in Ezech.
u Pſ. 105. 4
Tit. 2. 11
x Pſ. 118. 108

PSALMUS

CENTESIMUS QUADRAGESIMUS SEPTIMUS.

Alleluja.

12 LAuda Jeruſalem Dominum: lauda Deum tuum Sion.

13 Quoniam confortavit ſeras portarum: tuarum benedixit filiis tuis in te.

14 Qui poſuit fines tuos pacem: & adipe frumenti ſatiat te.

15 Qui emittit eloquium ſuum terræ: velociter currit ſermo ejus.

16 Qui dat nivem ſicut lanam: nebulam ſicut cinerem ſpargit.

17 Mittit cryſtallum ſuam ſicut buccellas: ante faciem frigoris ejus quis ſuſtinebit.

18 Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea: flabit ſpiritus ejus, & fluent aquæ.